

УДК 343.341

Ю. Гаврилов,аспірант кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК БАНДИТИЗМУ

Одним із найбільш небезпечних злочинів проти громадської безпеки є бандитизм. Сутність бандитизму як передбаченого нормою права кримінально караного діяння полягає в організації озброєної банди для нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також в участі у такій банді або у скоєному нею нападі.

Функціонування в нашій державі озброєних банд, метою існування яких є скоєння озброєних нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, загрожує як громадській безпеці загалом, так і життю, здоров'ю людей, їх власності, перешкоджає нормальній господарській діяльності, створює стан незахищеності суспільства від злочинних посягань. Підвищена останніми роками криміногенна обстановка в Україні зумовлює необхідність вжиття з боку держави ефективних заходів, зокрема кримінально-правового характеру, спрямованих на протидію бандитизму.

Загалом проблемам, пов'язаним із визначенням поняття та сутності бандитизму, особливостями кваліфікації цього злочину, кримінальною відповідальністю за бандитизм, присвячені спеціальні дослідження, проведені останніми роками В.В. Бедриківським, І.В. Іваненком, І.І. Радіоновим, Р.Л. Чорним. У своїх роботах цю проблематику вивчали також Ю.В. Абакумова, М.І. Бажанов, О.Ф. Бантишев, Ф.Г. Бурчак, Р.Р. Галіакбаров, Н.О. Гурторова, О.С. Ємельянов, С.О. Єфремов, М.І. Загородніков, М.П. Карпушин, О.О. Кваша, А.П. Козлов, Г.А. Крігер,

П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.Я. Тацій, П.Ф. Тельнов, А.Н. Трайнін, М.О. Шнейдер та ін. Разом із тим у науковій літературі існує достатньо дискусійних підходів щодо вирішення кримінально-правових проблем стосовно визначення ознак банди та протидії бандитизму, що фактично унеможливило чітке визначення як поняття банди, її основних ознак, а також ознак, що характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторони цього злочину, так і відмежування його від суміжних складів злочинів.

Кримінальну відповідальність за бандитизм встановлено у ст. 257 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка визначає бандитизм як організацію озброєної банди для нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у скоєному нею нападі. Водночас відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 (далі – ППВС) (п. 17) банда – це озброєна організована група або злочинна організація, яка попередньо створена для вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки [1].

Аналізуючи зміст зазначених норм КК України та ППВС, до ознак банди можна віднести: 1) стійкість такого злочинного об'єднання; 2) спеціальну

мету його створення – вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації, окремих осіб; 3) кількісну ознаку (не менше трьох осіб); 4) озброєність. Можемо дійти висновку, що за своєю сутністю бандитизм становить окремий різновид спільної злочинної діяльності, специфічними проявами якої є організація озброєної банди та участь у ній або у вчинюваному нею нападі. Банда – специфічна форма співучасті у злочині; різновид організованої групи або злочинної організації, що вирізняється такою специфічною ознакою, як озброєність. Отже, бандитизму певним чином притаманні ознаки як співучасті, так і вказаних її форм.

Зміст суб'єктивних ознак співучасті відображає складний характер скоєння злочину з участю у ньому декількох осіб. У результаті крізь свідомість і волю кожного окремого співучасника проходять не тільки його власні суспільно небезпечні дії у процесі спільного скоєння злочину, але і схожі дії інших співучасників, а також той факт, що діяння відбувається спільно, і саме він викликає єдиний для всіх злочинний результат – скоєння злочину.

Відповідно до ст. 26 КК України із суб'єктивного боку поведінка співучасників під час скоєння сумісного злочину завжди характеризується умислом, оскільки співучасть у злочині визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у скоєнні умисного злочину. Тобто співучасть проявляється у скоєнні єдиного для всіх учасників злочину, у якому відображається єдина воля та єдиний намір скоїти цей злочин. При цьому мотиви скоєння злочину у співучасників можуть і не співпадати. Отже, першою суб'єктивною ознакою співучасті є умисел кожного учасника щодо скоєного спільно злочину.

У теорії кримінального права виділяють ще такі суб'єктивні ознаки співучасті, як взаємна обізнаність про спільне скоєння злочину і наявність двостороннього суб'єктивного зв'язку між виконавцем та іншими співучасниками [2, с. 98].

Взаємна обізнаність споріднена з інтелектуальним моментом прямого умислу співучасників і полягає в усвідомленні кожним співучасником: факту спільного скоєння злочину; скоєння конкретного, а не будь-якого злочину; суспільно небезпечного характеру не тільки свого діяння, але і діянь інших співучасників або хоча б одного з них.

Узгодженість дій співучасників споріднена з вольовим моментом прямого умислу та полягає в угоді, змові, у процесі якої кожен співучасник виявляє бажання скоїти злочин саме спільно з хоча би з однією іншою особою.

На відміну від особи, яка діє самостійно, для співучасників зміст умислу, як правило, є ширшим, оскільки передбачає включення інтелектуального і вольового елементів усвідомлення спільності скоєння злочину. Інтелектуальний елемент умислу співучасника відображає у свідомості суспільно небезпечний характер не тільки скоєного ним особисто, а й суспільно небезпечний характер дій, що здійснюються іншими співучасниками, а також передбачення можливості або неминучості настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді вчинення злочинного діяння в результаті об'єднаних дій декількох осіб. Вольовий елемент умислу співучасника включає в себе бажання настання єдиного для всіх злочинного результату, або його свідоме допущення, або байдуже ставлення до єдиного для співучасників наслідку, який настав у результаті об'єднання їхніх зусиль. Із цього можна зробити висновок, що стосовно конкретних наслідків нападів, учинених бандою як однією з форм співучасті, наприклад, щодо заподіяння шкоди здоров'ю особі в результаті нападу, умисел може бути як прямим, так і непрямым.

Із суб'єктивного боку бандитизм традиційно характеризують тільки наявністю прямого умислу [3, с. 13], оскільки винні об'єднуються в банду з певною метою (напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб), а у формальних і усічених скла-

дах, а також у тих випадках, коли мета прямо вказана в диспозиції статті або впливає з її змісту, співучасть можлива тільки із прямим умислом.

Одним з основоположних принципів кримінального права є закріпленій у ст. 2 КК України принцип вини, згідно з яким особа підлягає кримінальній відповідальності лише за ті суспільно небезпечні діяння і суспільно небезпечні наслідки, щодо яких встановлено її вину. Тому до відповідальності за бандитизм можливо притягти тільки тих осіб, які усвідомлювали факт своєї участі в банді або у скоєних бандою нападах, тому що без обізнаності про спільне скоєння злочину не може бути й мови про співучасть. У зв'язку із цим доходимо висновку, що свідомістю винних осіб (учасників банди) повинні охоплюватися:

1) для організаторів і керівників банд – факт організації або управління діяльністю організованої стійкої озброєної групи осіб, яка має на меті вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб;

2) для учасників банди – вчинення нападів у складі озброєної стійкої групи або участь в іншій формі її діяльності;

3) для учасників окремих нападів, які не є членами банди, – участь у нападах у складі стійкої озброєної групи.

Тобто організатори та члени банди, а також учасники нападів, учинених бандою, усвідомлюючи вищевикладені обставини, бажають діяти саме таким чином.

Разом із тим щодо питання про характер обізнаності про спільну діяльність у юридичній літературі висловлюються дві різні позиції. Згідно з однією з них для співучасті необхідна обізнаність кожного співучасника, який приєднався до діяльності інших осіб [4, с. 39–40]. Інші автори вважають, що виконавець злочину в ряді випадків може не знати про приєднання до діяльності банди [5, с. 84]. Але, на нашу думку, для визнання особи членом банди за наявності певних суб'єктивних моментів досить контакту хоча б з

одним членом банди або її керівником (за умови обізнаності особи про факт існування банди).

Суб'єктивний бік злочину, передбаченого ст. 257 КК України, характеризується виною у формі прямого умислу. Так, для кваліфікації дій особи, спрямованих на створення банди, необхідно, щоб така особа усвідомлювала, що вчиняє дії з організації згуртованої озброєної групи або об'єднання двох або більше організованих груп у таке злочинне об'єднання, і бажала, щоб ця група (банда) та її учасники вчиняли збройні напади. Управління бандою передбачає насамперед усвідомлення особою, що вона здійснює функції керівника, що ті повноваження, якими вона наділена, дають їй можливість управляти учасниками і розпоряджатися майном банди, і бажав використовувати дані їй повноваження у своїх інтересах та інтересах банди таким чином, щоб ця організація мала можливість без перешкод учинити збройні напади на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб та більш-менш ефективно приховувати свою злочинну діяльність і протистояти можливому викриттю банди.

Створюючи банду, особа усвідомлює той факт, що вона створює злочинне об'єднання, до якого будуть входити організатори, керівники чи інші представники організованих груп, рядові учасники банди, усвідомлює суспільну небезпечність такого об'єднання і бажав його створити для розроблення планів і умов учинення нападів. При цьому обов'язковою суб'єктивною ознакою бандитизму є мета створення банди.

Таким чином, свідомістю організатора (організаторів) банди повинні охоплюватися всі об'єктивні ознаки бандитизму та наявність у створеній злочинної групи всіх ознак банди.

Для того, щоб визнати, чи містять дії особи ознаки участі у банді, необхідно встановити, що вона усвідомлювала: своє членство в цьому злочинному співтоваристві; свою участь у діяльності банди чи вчинених нею нападах; суспільну небезпеку своїх дій та діяль-

ності банди і бажала бути її членом та здійснювати будь-які дії в інтересах або за завданням цієї злочинної групи.

Суб'єктивне ставлення до конкретних злочинів, які здійснюються у складі банди, може бути у формі як прямого, так і непрямого умислу.

Характеристика суб'єктивного складу бандитизму буде неповною без вказівки на мету скоєння злочину. Усі прояви бандитизму мають єдину загальну спрямованість – учасники банди об'єднуються заради здійснення нападів на організації і громадян. Саме наявність такої злочинної мети насамперед відрізняє банду від інших організованих злочинних груп. Тому мета є обов'язковою суб'єктивною ознакою бандитизму. Однак у конкретних випадках напади, учинені бандою, можуть відбуватися для скоєння вбивств, заподіяння шкоди здоров'ю осіб, звалтування, захоплення заручників, викрадення людей, заволодіння майном громадян і організацій, знищення або пошкодження майна, підпорядкування впливу банд певних територій або осіб і т. д.

Тобто із суб'єктивного боку бандитизм характеризується насамперед прямим умислом. Це означає, що свідомістю організатора та учасника банди або особи, яка бере участь у нападі, що вчинюється бандою, повинні охоплюватися всі об'єктивні ознаки банди, а також місце та значення власних дій в організації банди, участі в ній або у вчинюваних нею нападах. Кожен учасник банди бажає діяти саме таким чином, а також бажає настання єдиного для всіх учасників певного діяння злочинного результату. Якщо ж особа бере участь у нападі, не знаючи, що напад здійснюється бандою, то відповідальність повинна наставати лише за той конкретний злочин, який вчинила саме ця особа. Але виникає закономірне питання, стосовно яких саме злочинних дій повинен бути встановлений прямий умисел особи? На нашу думку, у кваліфікації бандитизму прямим умислом повинна охоплюватися загальна мета (створення банди, або участь

у ній, або участь у коєних бандою злочинах) та основна (вчинення нападів на підприємства, установи, організації, громадян). Умисел стосовно конкретних наслідків нападу, наприклад, щодо позбавлення життя людей, може бути як прямим, так і непрямым.

Отже, із суб'єктивного боку бандитизм характеризується наявністю у кожного члена банди або учасника злочинів (злочину), які ця банда скоєє, вини у формі прямого умислу та наявністю спеціальної мети діяльності цієї злочинної групи – вчинення нападів на підприємства, установи, організації або окремих осіб. Прямий умисел у бандитизмі передбачає усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру вчинюваного нею діяння й бажання його вчинити, а також суспільної небезпеки злочинного угруповання, учасником якого вона є або приймає участь у злочинах, коєних такою бандою.

Крім того, характеризуючи суб'єктивний бік бандитизму, насамперед необхідно зазначити, що свідомістю організатора банди, її учасників та осіб, які беруть участь у чинених бандою нападах (нападі), охоплюються всі об'єктивні ознаки цього злочину та банди як однієї з форм співучасті у злочині. Указані особи не тільки усвідомлюють свою участь у складі банди, але й розуміють наявність таких її ознак, як кількісна ознака, стійкість, спільність участі у банді та озброєність останньої.

Організатор банди, її учасники та особи, які беруть участь у коєних бандою нападах, насамперед усвідомлюють існування вказаного озброєного злочинного формування. Їхньою свідомістю охоплюється: 1) розуміння тієї обставини, що учасники цієї банди зорганізувалися для скоєння декількох злочинів, що пов'язані зі здійсненням нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого злочину, який потребує ретельної довготривалої підготовки; 2) усвідомлення наявності організаційної єдності учасників банди, розподілу між ними функцій, а також усвідомлення наявності єдиного

плану злочинної діяльності банди, відомого всім її учасникам; 3) усвідомлення озброєності цієї злочинної групи (наявність зброї в хоча б одного з її членів) та можливості застосування цієї зброї як під час нападів, так і за інших обставин, пов'язаних з існуванням та злочинною діяльністю банди.

Ключові слова: банда, бандитизм, співучасть, форма співучасті, умисел, мотив, мета.

У статті проаналізовано суб'єктивні ознаки бандитизму та ознаки банди як особливої форми співучасті у злочині. Розглянуто суб'єктивний бік бандитизму та деякі проблеми щодо визначення вини та мотивів скоєння указанного злочину.

В статтє проаналізовані суб'єктивні признаки бандитизма и банды как особой формы соучастия в преступлении. Рассмотрена субъективная сторона бандитизма и некоторые проблемы по определению вины и мотивов совершения указанного преступления.

The article analyzes the subjective features of banditry and gang signs as a special form of complicity in a crime. The subjective side of gangsterism and some problems with determining the guilt and motives of this crime are considered.

Література

1. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. – 4-те вид. змін. і допов. – К. : ВД «Скіф», 2009. – 536 с.

2. Абакумова Ю.В. До уточнення сутності спільності вчинення діяння як ознаки співучасті / Ю.В. Абакумова // Право та державне управління : зб. наук. праць. – 2012. – № 1. – С. 94–98.

3. Чорний Р.Л. Бандитизм за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук / Р.Л. Чорний. – К., 2005. – 236 с.

4. Энциклопедия уголовного права / [Л.Д. Ермакова, С.И. Никулин, Р.Р. Галиакбаров, С.С. Аветисян, Е.А. Галактионов] ; отв. ред. В.Б. Малинин. – СПб. : СПб ГКА, 2007. – Т. 6. – 2007. – 564 с.

5. Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф.Г. Бурчак. – К. : Высшая школа, 1986. – 279 с.

